

Прикази Reviews Comptes rendus

„Šta će reći svijet?“ – prikaz knjige

Brković, Čarna. 2017. *Managing Ambiguity, How Clientelism, Citizenship and Power Shape Personhood in Bosnia and Herzegovina*. EASA series vol. 31. New York: Berghahn, 196 pages.

Čarna Brković u svojoj knjizi *Managing Ambiguity, How Clientelism, Citizenship and Power Shape Personhood in Bosnia and Herzegovina* piše stilom koji se može uporediti sa Evans-Pričardom. Upravo onako, kako je Kliford Gerc hvalio Evans-Pričarda u pogledu slikovitosti njegove etnografije, autorka donosi upečatljive etnografske slike o životu u jednom bosanskohercegovačkom gradu. Antropolozi su danas, podjednako kao i arheolozi, opterećeni unutrašnjim preispitivanjem, pa je jasno izražavanje, pozudano i bez buke, kako je napisana knjiga *Managing Ambiguity*, neizmerno retko. U tom smislu, knjiga Čarne Brković, već po načinu na koji je iskazana, vraća poverenje u antropologiju.

Opšti okvir knjige koji podrazumeva *zdravstvenu zaštitu i socijalno staranje*, većinu stanovnika postjugoslovenskog prostora interesuje i van akademskih razloga. Kroz temu koja stalno podseća na ranjivost stanovnika u procesima socijalne tranzicije na prostoru bivše Jugoslavije, autorka objašnjava razvoj polja socijalne brige u Jugoslaviji i promene koje su nastupile, specifično u Bosni i Hercegovini. Razlozi za te promene su mnogostruki, među kojima vredi izdvojiti globalnu neo-

liberalnu transformaciju, kao i specifične okolnosti rata i prisustvo međunarodne zajednice u ovom kontekstu.

Sve ovo je samo opšti okvir koji je uvod u objašnjenje centralnog pojma knjige. Reč je o fenomenu *veze* ili *štele*, koji je percipiran kao univerzalni ključ koji otvara vrata u različitim bezizlaznim situacijama. Među brojnim nepremostivim izazovima, one u kojima se odlučuje o pitanju života i smrti, o čemu je u knjizi dominantno reč, najlakše je zamisliti. Antropološkinja Čarna Brković navodi da ona govori o ovom fenomenu isključivo u zadatom polju socijalne skrbi, ali mehanizmi koje nudi se mogu aplicirati i na druge društvene oblasti (npr. analizu naučne zajednice). Vrlo uspešno izlazi na kraj sa često zastupljenim pojednostavljenim mentalističkim i esencijalističkim objašnjenjem o razlozima za postojanje neformalnih odnosa umesto regulisanih pravnih okvira na ovim prostorima. Oni se najčešće izražavaju u iskazima: „To je u našem mentalitetu“ ili „Imamo rajinski mentalitet“. Umesto ovog pristupa, ukazuje na slične fenomene poput ruskog „blat“-a i na osnovama Fukoovog shvaćanja moći postavlja pitanje kako veze zapravo funkcionišu. Odbacuje, u javnom diskursu prisutnu, ideju da će problem klijentelizma nestati onoga dana kada se zemlje Zapadnog Balkana adekvatno transformišu, modernizuju, demokratizuju i neoliberalizuju.

Ključna tačka knjige je ukazivanje na značaj zamagljene granice između javnog

i privatnog, kao i prebacivanje odgovornosti sa institucija države na lokalnu zajednicu u pogledu obezbeđivanja lečenja ili socijalne pomoći. Za razliku od države od koje se očekuje da, makar u teoriji, obezbeđuje jednaka prava za sve građane, lokalna zajednica pomaže, ali nasumično. U procesu obezbeđivanja brige za najbliže i ranjive, vladaju vrlo specifična pravila. Knjiga otpočinje ilustrativnom scenom u tom smislu. Naime, Zoran, čovek od oko tridesetak godina zove hitnu pomoć jer se njegovom ocu iznenada slošilo. Da bi obezbedio da hitna pomoć dođe na vreme, Zoran viče na svog sagovornika iz hitne pomoći: „Znaš li ko sam ja? Znaš li šta mogu da ti uradim? Mogu da učinim da dobiješ otkaz!“ Zoran blefira jer su lažne pretnje, iz njegove perspektive, jedini način da obezbedi brzu reakciju – budući da nema *vezu*. U sličnoj napetoj sceni, muž odvodi svoju suprugu na porođaj, noseći pištolj i preteći osoblju bolnice dok se žena ne porodi – pošto nije obezbedio *štelu*. Ove slike su tek naličje fenomena koji Čarna Brković naziva „muvoptikon“ (eng. *moveopticon*) po uzoru na Fukoo-vu koncepciju panoptikona. Ideje disciplinovanja i nadzora su pretočene u opis još opresivnijeg stanja u kome je stalno kretanje (eng. *move*) neophodno da bi se preživelo ili da bi neko blizak preživeo. Kretanje i bivanje predmetom nadzora, ukratko se opredmećuje kroz stavove o tome „šta će svijet da kaže?“ i kroz mrežu ljudi koje osoba poznaje. Značaj trećih osoba, odnosno onih koje neko zna iz viđenja naročito je dobro prikazan kroz primere uspeh, odnosno neuspelih huma-

nitarnih akcija. Drugim rečima, određeni ciljevi, poput skupe operacije u inostranstvu ili kolica za nepokretnu osobu, mogu se obezbediti ali pod uslovom da se ima dovoljno socijalnog kapitala, odnosno da se znaju ljudi koji znaju „jake igrače“. U odnosima razmene, određeni procesi koji se čine kao recipročni, zapravo pojačavaju hijerarhiju. Osobe koje su u prilici da zadržavaju određena dobra, dok daju neka druga, zapravo zadobijaju još više moći, iako ona može biti krhka. Drugim rečima, s koje god strane da posmatramo, dvosmisljenost o kojoj je reč u naslovu ukazuje na zamagljene granice između društva i države. Ona je opresivna i pre reprodukuje nego što destabilizuje postojeće odnose društvene nejednakosti.

Dodatni kvalitet knjige je njena etička dimenzija. Način na koji je tema obrađena bez ironijske distance uz staranje o ispitanicima, ukazuje koliko se savremena antropologija pomerila od vremena Bronislava Malinovskog. Pravac istraživanja u potpunosti ide ka obezbeđivanju dobrobiti za zajednicu u kojoj je etnografija sprovedena. Reč je o „antropologiji kod kuće“ u kojoj se, između ostalog, pokazuje da etnicitet nije najznačajniji društveni vektor, što je jedan od ohrabrujućih usputnih zaključaka ove studije. Po svom sadržaju, knjiga Čarne Brković je intelektualno uzbudljivo etnografsko štivo, koje omogućava da društvene fenomene u koje smo uronjeni, osmotrimo iz naučne perspektive.

Monika Milosavljević